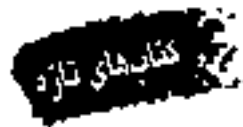

سنگستان

○ سنگستان، بوشهر قدیم و ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی آن
○ تألیف: عبدالحسین احمدی ریشپری
○ ناشر: نوید، شیراز، ج ۲، چاپ اول، اسفند ۱۳۸۰، ۶۹۰ ص، ۴۲۰۰ تومان

سنگستان، یک مونوگرافی (Monography) بسیار مفصل، همه جانبه و کامل درباره شهر و بندر بوشهر است که عمدتاً براساس تحقیقات میدانی و گردآوری اطلاعات پراکنده از منابع و اشخاص بومی صورت گرفته است. نویسنده خود در مورد این ویژگی کتاب می‌نویسد: «بیشتر مطالب آن را به واقع در همان سال‌هایی که دل و دماغ آن را داشتم، همچون مور، دانه‌دانه گردآورده و برعکس مور که در تابستان دانه را برای زمستانش گرد می‌آورد، نگارنده، حالات زندگی، اوضاع معیشتی و اجتماعی - فرهنگی مردم بوشهر را که بسیاری از آن‌ها ریشه در سنن فرهنگی پارینه دارد و به نظر خوانندگان و خاصه نسل جدید، جز داستانی خیالی و باور نکردنی جلوه نمی‌کند، برای آگاهی آیندگان تدوین نموده و اکنون خود به نظاره آن نشسته است». دقت و کنجکاوی و ریشه‌یابی وجوه مختلف زندگی و فرهنگ مردم بوشهر، حتی در جزئی‌ترین مراسم و کوشش در جهت ثبت و توضیح آن، که خود دقتی ریزبین و ذهنی جستجوگر می‌طلبد، از ویژگی‌های مؤلف، در این اثر است.

همه تلاش مؤلف، این بوده که میراث گذشتگان، آداب و رسوم آنان، روش‌های غلبه ایشان بر مشکلات معیشتی و کنار آمدن با شرایط طبیعی منطقه، فرهنگی که در رفتارهای گوناگون فردی و جمعی آنها نمود می‌یافته و به طور کلی هر آنچه مربوط به دو سه نسل پیشین بوده و مؤلف

خود، شاهد آنها بوده و یا از شاهدان و راویان مختلف شنیده، در مجموعه‌ای ماندگار ثبت نماید. لازم به ذکر است که کتاب حاضر، جلد دوم مجموعه سنگستان است. (جلد نخست در سال ۱۳۷۵ با این مشخصات به طبع رسیده است: سنگستان، عقاید و رسوم عامه مردم بوشهر، انجمن ایرانیان و شرکت صنعتی دریایی ایران، چاپ اول، ۱۳۷۵، ۳۹۰ ص، تیراژ ۱۰۰۰ جلد اما این جلد که در ۳۳ فصل شکل گرفته، جلوه‌های مختلف حیات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و تاریخی بوشهر را به تصور می‌کشد که به شرح و ترتیب زیر است:

فصل اول تلاشی است در جهت تعیین موقعیت و محدوده بوشهر قدیم - تا پیش از بنای آن به دستور نادرشاه - و تغییراتی که پس از آن تا روزگار حاضر انجام یافته که علاوه بر استفاده از گزارش‌های متون مختلف و آثار تاریخی موجود، به ویژه از قراین زبان‌شناسی و لهجه‌شناسی سود جسته که خود حاکی از تسلط و مطالعه نویسنده بر لهجه رایج در بوشهر است.

فصل دوم: ریشه‌یابی تاریخی «ری‌شهر» در عمق گذشته‌ها (پیش از اسلام) و تعیین پیشینه کهن این منطقه است.

در فصل سوم: ساختار شهر «بوشهر» توصیف شده و از بافت کوچه‌ها، خیابان‌ها، خانه‌ها، مصالح ساختمانی، اتاق‌ها، اجزای تشکیل‌دهنده خانه‌ها و نظام آب‌رسانی صحبت می‌شود.

مؤلف در **فصل چهارم** سعی کرده موقعیت و چگونگی دیوار شهر و دروازه قدیمی بندر بوشهر را مشخص نماید.

فصل پنجم به معرفی محلات قدیمی و اصلی بوشهر - تا قبل از انقلاب اسلامی - و ذکر ساکنان یا ویژگی‌های خاص هر محله می‌پردازد. **فصل ششم:** بحث مستند و مشعبی درباره زبان مردم بوشهر را شامل می‌شود. نویسنده معتقد است که «زبان رسمی مردم بوشهر، زبان فارسی بوده و تنها در دستگاه حکومتی (خاندان دریایی آل مذکور)، زبان عربی، زبان رسمی آن خاندان محسوب می‌شده است. رواج زبان عربی در دستگاه اداری خاندان آل مذکور، باعث شده تا سیاحان و خارجیانی که به عنوان نماینده سیاسی (یا هر عنوان دیگر) از طریق بندر بوشهر به ایران سفر کرده‌اند، در نوشته‌های خود، مردم بوشهر را عموماً عرب قلمداد کنند.» نویسنده به عنوان شاهد ادعای خود در این مورد، علاوه بر متون و منابع مکتوب، به سنگ قبرها و سکه‌ها نیز استناد می‌کند که خود بر قوت سخنش می‌افزاید.

فصل هفتم: درباره میزان جمعیت بوشهر از دوران قاجار تا عصر حاضر، در فواصل زمانی مختلف است.

فصل هشتم: تاریخچه‌ای از چگونگی شکل‌گیری بازار بوشهر به دنبال توسعه این بندر به عنوان یک مرکز تجاری، ساخت بازار کهنه و نو و قسمت‌های فرعی آن و بانیان آن، شکل

معماری بازار، اصناف مختلف و فعالیت آنها، حملان، قافله‌ها، جهازات، تجارتخانه‌ها و تجار مشهور و ملک‌التجارهای بوشهر را در برمی‌گیرد. این فصل با نقشه‌ای از بازار بوشهر به پایان می‌رسد.

فصل نهم به تمدن و ویژگی‌های فرهنگی

عمارت ملک در ناحیه بیرونی شهر بوشهر

کنسولگری کشورهای مختلف در بوشهر محتوای این فصل را تشکیل می‌دهند.

۱۴- گوشه‌ای از مبارزات مردم بوشهر با انگلستان در جریان نخستین تهاجم آن کشور به بوشهر، و اشاره به مسأله هرات.

۱۵- مراسم سوگواری اعم از تشییع جنازه،

بوشهر اختصاص دارد. مؤلف در این فصل به معرفی جلوه‌های گوناگون تمدن و فرهنگ در بوشهر که در رفتارهای مختلف روزمره، اعتقاد، آداب و رسوم، روابط اجتماعی و شیوه زندگی آنها نمود می‌یابد، پرداخته و نمونه‌های متعددی را مثال می‌آورد. چگونگی اطلاعات مردم قدیم بوشهر از نجوم و ستارگان، پزشکی، صناعت و معادن، موسیقی، معماری، مکتب‌خانه، خرافات، شمایل و خصایل، دختران، گرمای هوا، زناشویی، نوع پوشش در بوشهر، از دوران کهن تا دوران معاصر، از جمله مطالب ارائه شده در فصل نهم است.

۱۰- شناخت اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مردم بوشهر از روزگاران گذشته تا نیم سده پیش و اطلاعاتی درباره کشاورزی و محصولات مختلف، زندگی روستایی، عرف و قانون، مرگ و میر، زندگی زن شهری و روستایی.

۱۱- نام بوشهر در زبان شعر و نقل اشعاری که در آنها به بوشهر اشاره شده است.

۱۲- معرفی نام و مشخصات و اقدامات مهم دریابگی‌های بوشهر، به انضمام نام نمایندگان مقیم (نمایندگان دائم سیاسی بریتانیا) در بوشهر در دوره قاجاریه با ذکر سال‌های اقامت آنان.

۱۳- تاریخچه‌ای از تأسیس، آغاز فعالیت، گسترش قلمرو و فعالیت و اقدامات کمپانی هند شرقی انگلیس در خلیج فارس و ایران به ویژه بوشهر به نحو اختصار، همچنین اشاره‌ای به

باغات در هر محله.

۲۷- گیاهان، شامل گیاهان دارویی، خاربوته‌ای، درختچه‌ای، گل علفی، حیوان علفی.

۲۸- کولی‌های بندر: مشاغل و کارهای زنان و مردان کولی، محل سکونت، لهجه و زبان، شیوه زندگی، اصطلاحات رایج آنها، مذهب و برخی آداب کولی‌ها.

۲۹- یهودیان بوشهر: گمان‌هایی از چگونگی آمدن یهودیان به بوشهر، مشاغل یهودی‌ها، کنیسه‌های آنها، نقش یهودیان در اقتصاد و تجارت بوشهر، برخی حوادث اجتماعی در مورد یهودیان، رابطه مسلمانان با آنها.

۳۰- پول در امثال و کنایات و عبارات بوشهری با مقدمه‌ای کوتاه در تاریخچه ضرب سکه و رواج پول و انواع واحدها و اسامی پولی در ایران.

۳۱- «خرد» در ضرب‌المثل‌های بوشهری با اشاره‌ای به نقش و کاربرد و اهمیت این حیوان در زندگی مردم ایران در طول تاریخ و انعکاس جنبه‌هایی از ویژگی‌های آن در ادب ایرانی.

۳۲- واژگان و ضرب‌المثل‌های از قلم افتاده در مجلد یکم.

۳۳- مشخصات و ویژگی‌ها و محتویات عمومی اسناد و بنچاق‌های به دست آمده، شامل اسناد خرید و فروش، ازدواج، طلاق و وصیت نامه. فهرست منابع تحقیق، نمایه اسامی اشخاص و مکان‌ها و تصویر نمونه‌هایی از اسناد، صفحات پایانی کتاب را به خود اختصاص داده‌اند.

در خاتمه ضمن تأکید بر گستردگی و حجم فراوان اطلاعاتی که در این کتاب آمده، باید خاطر نشان ساخت که متأسفانه عدم انسجام مطالب، تکرار برخی مباحث نزدیک به هم و گاه تکراری، فقدان نظم و ترتیب موضوعی لازم در تبویب و تقسیم‌بندی مطالب فصول، به گونه‌ای که گاه مطالب سخت به هم درآمیخته می‌نماید و از موضوع و عنوان اصلی و هدف آن فصل فاصله می‌گیرد، موجب از بین بردن تمرکز خواننده یا مراجعه سریع و راحت به مطلب مورد نظر می‌گردد. بدون شک بازبینی در نظم بخشی محتوای کتاب، بهره‌گیری از آن را بسی فزون‌تر خواهد نمود.

همچنین استفاده از عکس‌های متعدد یکی از ویژگی‌های بارز کتاب است که بر امتیاز همه جانبه و مستند بودن آن افزوده است، اما متأسفانه در مواردی، عکس‌ها نابجا چاپ شده به طوری که میان عکس و مطالب قبل و بعد آن ارتباطی یافت نمی‌شود.

سنگستان، به عنوان اثری بسیار ارزشمند که خود گواه کوشش چندین ساله، حتی شاید چند ده ساله مؤلف است، قابل شناسایی است.

کفن و دفن، مجالس بزرگداشت، روز سوم، هفتم، چهلم و سالگرد مرده.

۱۶- مراسم عزاداری عاشورا در محرم، اشاره‌ای به چگونگی رواج تعزیه و تعزیه‌داری ایرانیان، تعزیه‌داری، نوحه‌خوانی، نمونه‌هایی از مرثیه‌ها و شرح مفصلی از شبیه درآوردن در روزهای تاسوعا و عاشورا.

۱۷- مراسم شام غریبان که نویسنده تصریح می‌کند، بنیاد ایرانی دارد.

۱۸- مراسم اربعین

۱۹- مراسم نوحه‌خوانی و سینه‌زنی با نمونه‌هایی از نوحه‌ها، بیت‌خوانی در عزاداری حسینی، لالایی پامنبری.

۲۰- دم‌ام: واژه فارسی، به معنی نقاره، تبل و کوس؛ گمانه زنی در مورد چگونگی رواج آن؛ دم‌آمه‌زنی در مراسم عزاداری؛ شکل و جنس و چگونگی کاربرد دم‌ام.

۲۱- مراسم عید نوروز، چهارشنبه‌سوری، مراسم گره‌گشای، نان پوشی، دم‌دم سحری، داغ کردن و پاره‌ای مراسم دیگر.

۲۲- امراض و بیماری‌های رایج.

۲۳- بازی‌ها و سرگرمی‌های رایج در بوشهر.

۲۴- معرفی مشخصات قلعه ری شهر و تاریخچه‌ای از آن.

۲۵- مساجد محله‌های مختلف بوشهر.

۲۶- زمین‌های مزروعی و غیرمزروعی و